

VÉLEMÉNY & VITA

a hír szent, a vélemény szabad

Múltunk felülírása

ALEXA KÁROLY
irodalomtörténész

A jó kérdés nem az, hogy „mi a történelem?”, hanem ez: „mi válik történelemmé?” Első pillantásra merő bakafántoskodás ez a különbségtétel, ami ráadásul még azt is sugalmazza, hogy a történelem nem valamiféle objektív lenyomata az elmúlt időnek, mint naívnul hinn szeretjük, hanem utólagos konstrukció, amit ilyen-olyan eszmék elkötelezett hívei teremtenek meg és módosítgatnak időről időre érdekeik és eszméik pillanatnyi hatásossági fokának megfelelően. „Mit hoz a múlt?” – szoktuk mondani féltréfásan, de elgondolkodva.

És a kérdés nemcsak a történészek dilemmája, sőt elsősorban nem a szaktudományé, hanem a mindennapoké. Azaz a mindenkori jelené. A „honnan jöttem és merre tartok?” csak akkor érvényes kérdésfelvetés, ha ott van mögötte az is: „honnan jöttünk?” – csak így lehet érdemben elgondolkodni a jövőn: „merre is tartunk?”

Ezek a problémák az úgynevezett békeidőkben (amelyek nálunk általában a levert szabadságmozgalmakat és az elveszített háborúkat követik) kevésbé élesek, mint a rendszerváltások szakaszaiban. Világos: a jelen

meghódítása elképzelhetetlen anélkül, hogy a múltat is „magunkévá ne tennénk”. És példák – esetek légiói sorakoznak föl a múltó negyedszázadból: mit ír újra a köztudatnak ez vagy az a szegmense, és mit ítél feledésre. Kezdvé a magyar őstörténettől a szobor-, az évfordulós és utcanévbötrányokban megnyilatkozó közelmúltig. Ám, aki tudatosan próbálja megélni a maga jelenét, annak azt is tapasztalnia kell, hogy a napi pártpolitika azzal egy időben, hogy hatalmát erősíteni igyekszik, még saját legközvetlenebb múltját is folyamatosan írja, azaz újraírja. Bámulatos az a gátlástalanság, amivel némelyek piszmognak saját szobrukban, az egyes mai pártok éppen úgy, mint harsány képviselőik. Ezeknél az építés természetesen egyet jelent a többiek érdekeinek rombolásával, a tudatos hazugsággal meg az elhallgatással. Így lett például az MSZP-ből rendszerváltó párt, az SZDSZ-ből pedig a mindenkori liberalizmusoknak sugárzóan tiszta, napi politikai érdekektől független, önfeláldozó jellemóriások által képviselt letéteményese.

Az elmondottakat most egyetlen friss példával szeretném illusztrálni. A könyvheti nyüzsgésben kezembe került a lakiteleki Antológia Kiadónak egy szolid küllemű kötete, amelyet a kiadó vezetője, Agócs Sándor „szerkesztett, tördelt és korrigált”. Fekete-fehér dokumentumgyűjtemény – amely a rendszerváltás előkészítésének egyik legfontosabb esz-

tendejét, 1985-öt írja „fölül.” Ha mi – rokonszenvező olvasók és politikailag elkötelezett emlékezők – is úgy akarjuk. Tehát, ha elolvassuk, és nem hagyjuk elfeledtetni. Ez a kötet nem is krónikája, hanem jegyzőkönyve egy művészeti eseménynek (így válik élő történelemmé huszonegynéhány évvel utóbb), amelyre a lakiteleki művelődési házban került sor, 1985. október 22(!)-én. Ami után két évvel következett a rendszerváltó sátozomlás ugyanitt, és ne feledjük, hogy 1979-ben ugyancsak Lakiteleken gyűltek össze a fiatal írók a nemzetről beszélgetni, a múltat faggatva és a jövőt vizslatva, Illyés Gyula (bátyánk) bölcs mosolyától biztatva. Lakitelek, Lakitelek... – ami persze azt is jelenti, Lezsák, Lezsák Sándor... Akinek jogviszonyát természetesen nem egészen egy hónappal az „est” után megszüntették. (A művház „működésével kapcsolatos átszervezés és gazdálkodási okok” miatt. Na persze.)

Ez az esemény egy kiállítás megnyitója volt, amelynek anyagát újabb magyar költők verseinek illusztrációi adták, és amelyet egy felolvasóest kísért. Mintegy ötszáz(!) fős hallgatóság előtt. És ez az esemény számos olyan dolgot tett kérdéssé nyilvánosan és fesztelenül, amelyet a pártállami rezsim érinthetetlennek nyilvánított. 1956 jegyében gyűltek össze a résztvevők; olyan költők versei is szerepeltek a képek alatt, akiket a rendszer ellenségeinek tartott (Máraitól Tollas

Tiborig); és úgy beszéltek a nemzetről, hogy nem törődtek a határokkal, a „szomszéd népek érzékenységgel”. Csoóri, Baka, Nagy Gáspár, Szécsi Margit, Utassy, Buda Ferenc – meg mások – az előadók között. Itt hangzik el Ratkó nagy verse, a Tánc. („Magyarország temetőföld...”)

Groteszk tény: amekkora az öszszejövetel titkosszolgálati folyamánya, épp annyira elenyésző a maradandósága a köztudatban. Az ellenzéki idők történelmi feldolgozásai – mondhatjuk – mit sem tudnak róla. Pedig, mint az előszóban, amelyet Petrik Béla jegyez, olvassuk (helyeslőleg), ennek az eseménynek ott a helye a rendszerváltást szellemileg – morálisan előkészítő Jurta Színház-beli rendezvények mellett. Csak hát, csak hát... Éppen ekkor zajlik Budapesten az az alternatív kul-

turális fórum, amelyet kitiltottak az Intercontinental Szállóból, és amelyet hatalmas nyugati és mélyen szabadelvű sajtóérdeklődés kísért. És ezt az estét-estet természetesen maig kultikus eseménynek tartják „azon az oldalon”. Konrád, Sontag, Danilo Kis, Enzesberger... Eörsi István lakásán került sor a spontán szervezett összejövetelre, az Erzsébet híd mellett. A bejárat mellett a falon a lakástulajdonos József Attila-díjának oklevele 1952-ből, heveny Sztalin-fohászainak megérdemelt jutalmaként. Erre emlékszem a legelénkebben. Mert amilyen balszerencsés voltam, itt lehettem jelen, és nem Lakiteleken. (Mint hat évvel előbb, azután két esztendővel utóbb.) Balszerencsés? Ez már persze mai értékelés. Alighanem jómagam is hajlok a múlt(am) szerény felülírására. ■

